

УДК 338

Людмила Уніят (Україна)

JEL classification: E62, G32

Людмила УНІЯТ

кандидат економічних наук, доцент,
докторант,
Тернопільський національний економічний
університет, Україна
E-mail: luda@uniyat.in.ua

© Людмила Уніят, 2019

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПІДТРИМКИ БІЗНЕСУ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ У ПІДПРИЄМСТВАХ АПК

Анотація

У статті розглядаються об'єктивна необхідність державного регулювання і підтримки інноваційного агропромислового бізнесу в умовах ринкового середовища, інтеграції, глобалізації економічних процесів та загострення конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Проведено ретроспективний аналіз підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в областях України, виявлено значну строкатість рівня її підтримки в динаміці та регіонах, що засвідчило про відсутність належної системи регулювання і підтримки бізнесу.

Досліджено передовий світовий досвід ефективної підтримки; загальну оцінку сукупної підтримки сільського господарства (TSE); підтримку виробників (PSE) та споживачів (GSSE) за методологією Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD).

Розглянуто переваги, перспективи та недоліки чинних ключових моделей підтримки сільського господарства в контексті використання у практиці ведення агропромислового бізнесу в Україні.

Уніят Л. Розвиток системи державного регулювання та підтримки бізнесу на інноваційній основі у підприємствах АПК. *Економічний аналіз*. Тернопіль. 2019. Том 29. № 1. С. 44-54.

Отримано: 01.02.2019 р.

Прорецензовано: 18.02.2019 р.

Рекомендовано до друку: 27.03.2019 р.

Опубліковано: 29.03.2019 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Ключові слова: агропромисловий бізнес; підприємництво; державне регулювання і підтримка; суб'єкти бізнесової діяльності; міжнародні моделі державної підтримки; загальна оцінка сукупної підтримки; підтримка виробників; підтримка споживачів; рейтинг міжнародних моделей підтримки; науково-дослідна підтримка (Нідерланди); кредитна підтримка (Канада); страхова підтримка (США); пряма підтримка (країни ЄС-28)

Liudmyla Uniat (Ukraine)

UDC 338

JEL classification: E62, G32

Liudmyla UNIAT

PhD in Economics,
Associate Professor,
Doctoral Student,
Ternopil National Economic University, Ukraine
E-mail: luda@uniyat.in.ua

© Liudmyla Uniat, 2019

Received: 01.02.2019
Revised: 18.02.2019
Accepted: 27.03.2019
Online publication date: 29.03.2019

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

DEVELOPMENT OF THE STATE REGULATION SYSTEM AND BUSINESS SUPPORT ON INNOVATION BASIS IN AGRICULTURAL COMPANIES

Abstract

The article considers the objective necessity of state regulation and support of innovative agroindustrial business in the conditions of a market environment, integration, globalization of economic processes and intensification of competition in the domestic and foreign markets.

A retrospective analysis of the support of business entities in the regions of Ukraine has been carried out. A significant variability of the level of its support in the dynamics and regions has been revealed. It showed the absence of a proper system of regulation and business support.

We have explored the leading global experience of effective support; an overall assessment of total agricultural support (TSE); Producer Support (PSE) and Consumers (GSSE) according to the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) methodology.

The advantages, prospects and drawbacks of the current key agricultural support models in the context of the use of agricultural practices in Ukraine are considered in this research.

Uniat, L. (2019). Development of the system of state regulation and business support on an innovative basis in agricultural companies. *Economic analysis*, 29 (1), 44-54.

Keywords: agroindustrial business; entrepreneurship; state regulation and support; business entities; international models of state support; overall assessment of aggregate support; producer support; consumer support; rating of international models of support; research support (Netherlands); credit support (Canada); insurance support (USA); direct support (EU-28)

Вступ

Підприємницька діяльність суб'єктів агропромислового бізнесу здійснюється у певному правовому середовищі, яке має створити, постійно розвивати і регулювати держава. Необхідність державного регулювання та підтримки інноваційної діяльності підприємств АПК обумовлена об'єктивними умовами ринкового середовища (власність засобів виробництва, рівень техніко-технологічного виробництва аграрної сировини, її переробки, попит і пропозиція на певну продукцію, конкуренція, економічні відносини між суб'єктами підприємництва) у рамках регіонів, країни та міжнародного бізнесу. Тому питання щодо регулювання та рівня впливу держави на обсяги інноваційного виробництва і збуту продукції у підприємствах в умовах ринкового середовища є досить актуальними і мають надзвичайно важливе значення для економічної ефективності та конкурентоспроможності агропромислового бізнесу.

Практика країн із ринковою економікою переконує, що роль держави як в економічній діяльності підприємств АПК, так і економічно-соціальному житті суспільства постійно зростає.

Все це обумовлює необхідність розробки та постійного удосконалення нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток і регулювання агропромислового ринку, банківської діяльності, системи кредитування й оподаткування, митних правил, діяльності підприємництва, ціноутворення, заробітної плати, соціального захисту населення тощо.

Питання державного регулювання та підтримки економіки АПК висвітлено у працях: Н. М. Давиденко, А. В. Буряка, Г. О. Скрипник [3]; М. Я. Дем'яненко, П. Т. Саблука, В. М. Скупого [4]; О. Р. Жидяка [6]; Ю. В. Кернасюка [8]; М. Х. Корецького [9]; Ю. В. Мазура [10]; О. М. Могильного [11]; Г. В. Назаренко [12]; О. В. Радченко [13; 14] та ін. [1; 2; 15; 16; 17].

Водночас проблема рівня впливу державного регулювання і підтримки підприємницької діяльності, особливо активізації інвестиційно-інноваційного та конкурентоспроможного розвитку агропромислового бізнесу потребує подальших ґрунтовних досліджень у напрямі змін класифікації аспектів підтримки в контексті вимог СОТ.

Практика підприємництва у сільськогосподарському виробництві засвідчує, що державне регулювання економіки аграрного сектору має здійснюватися на усіх рівнях: макро-; мезо- і мікроекономічному. В умовах обмеженості відтворювального потенціалу аграрних підприємств, зростання потреби щодо зміцнення матеріально-технічної бази; порушення економічних взаємовідносин, нестабільності цін, суттєвого зменшення пропозиції соціально значущої продукції (гречка, горох, просо та ін.) обумовлює необхідність втручання держави в економічну діяльність аграрного бізнесу.

Мета та завдання статті

Метою дослідження роботи є розгляд чинної системи державного регулювання і підтримки суб'єктів агропромислового бізнесу, виявлення наявних недоліків та перспектив розвитку ефективної моделі державної підтримки підприємницької моделі.

Для реалізації поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити важливість значення державного регулювання і підтримки розвитку підприємницького середовища в умовах загострення конкуренції та глобалізації економічних процесів у міжнародному бізнесі;
- охарактеризувати стан державного регулювання і підтримки суб'єктів підприємницької діяльності у агропромислового бізнесі;
- дослідити передовий світовий досвід державної підтримки інноваційного розвитку агропромислового бізнесу;

- запропонувати інноваційні, перспективні моделі державної підтримки агропромислового бізнесу для України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Державне регулювання підприємництва в аграрній сфері тісно пов'язано із важливою його складовою – державною підтримкою і сприянням, особливо малого і середнього агробізнесу. Держава за допомогою підтримки і сприяння здійснює конкретний вплив на суб'єктів підприємництва, спрямований на виконання поставлених завдань щодо розвитку аграрної економіки, поліпшення соціальних умов життя тощо.

Державна підтримка, як свідчать фахові джерела [16, с. 172], може відрізнятися за рівнем підтримки (макро- і мікрорівень); за термінами реалізації (короткостроковий, середньо- та довгостроковий); за характером впливу (прямий, непрямий); за об'єктами підтримки (підприємства різних форм власності та організаційно-правових форм, види економічної діяльності, інноваційна, експортна діяльність, об'єкти інфраструктури тощо). Інструментами підтримки є дотації, субвенції, відшкодування відсотків за кредити, державні закупівлі, пільгове оподаткування, гарантування кредитів, державне страхування тощо.

Аналіз показав, що державне регулювання, підтримка і сприяння розвитку підприємництва в аграрній сфері України перебуває у стані розвитку та пристосування до вимог СОТ. Тому показники рівня державної підтримки галузей рослинництва і тваринництва у сільськогосподарських підприємствах щорічно суттєво змінювалися (табл. 1).

Як видно з таблиці, сільськогосподарські підприємства України отримали коштів за рахунок бюджетних дотацій: у 2007р. на суму 2569,4 млн грн; у 2008 р. – 3022,4 млн грн; у 2009 р. – 666,7 млн грн; у 2010 р. – 1831,3 млн грн, а далі рівень державної підтримки галузей рослинництва і тваринництва суттєво зменшився. Причиною значного зменшення державної підтримки сільськогосподарських підприємств стали, з одного боку, військова агресія Росії проти України, яка продовжується більше п'яти років, а з іншого, владні структури ведуть пошук нових ефективних видів державної підтримки й сприяння підприємців у напрямі рекомендацій та вимог СОТ.

Раніше упродовж 2007-2016 рр. державна підтримка сільського господарства здійснювалась невеликими обсягами державної підтримки та пільговим режимом сплати ПДВ, що було досить помітною за обсягами преференцією. Резерви державної підтримки для аграрного сектору від спецрежиму ПДВ складали кожного року майже 25 млрд грн. Однак було прийнято рішення про

відміну цієї сплати ПДВ з 1 січня 2017 року.

Мінагрополітики запропонувало замінити спецрежим ПДВ на нову форму державної підтримки, а саме 1 % від ВВП України, що становило у національній валюті у 2017 р. – 5,5 млрд грн, в 2018 р. – 6,3 млрд грн або відповідно 22,0 % і 25,2 % від суми спецрежиму за ПДВ (25 млрд грн).

Така форма державної підтримки аграрних підприємств не сприятиме ефективному розвитку підприємництва, конкурентоспроможності підприємств та їх продукції.

Для збільшення обсягів державної підтримки конкретних суб'єктів господарювання в АПК, Мінагрополітики розробило низку урядових програм, кошти яких виділено для розвитку складових АПК, зокрема програми: 2801030 – «Фінансова підтримка заходів АПК шляхом здешевлення кредитів»; 2801230 – «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств»; 2801350 – «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників»; 2801540 – «Державна підтримка галузі тваринництва».

Обсяг коштів перелічених вище урядових програм підтримки товаровиробників у розрізі областей України наведено у таблиці 2.

Як видно з таблиці, за усіма урядовими програмами державної підтримки товаровиробників України на 2018 р. було виділено коштів на суму 4171,4 млн грн.

Варто вказати, що обсяг державної підтримки сільгоспвиробників є недостатнім, а за областями, як видно з таблиці 2, суттєво відрізняється. Так обсяг бюджетних дотацій на підтримку розвитку сільського господарства було виділено: у Хмельницькій, Київській, Чернігівській, Черкаській областях 253,5 – 209,8 млн грн, а у Закарпатській (51,5 млн грн), Чернівецькій (60,6 млн грн); Рівненській (62,4 млн грн), Запорізькій (95,1 млн грн), що у 2,7-4 рази менше.

Приєднання України до СОТ обумовлює необхідність розроблення нових вимог та обмежень щодо загального рівня, видів та форм державної підтримки галузей і підприємств сільського господарства. Україні необхідно виробити чітку систему критеріїв ефективності державної підтримки суб'єктів господарювання, яка б відповідала вимогам СОТ та країнам Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

За даними вчених ННЦ ІАЕ [4, с.7], в країнах ОЕСР для оцінки обсягів державної підтримки застосовують показник оцінки підтримки виробника (Producer Support Estimate - PSE). Економічна суть показника PSE полягає у визначенні річної грошової вартості перерозподілу ресурсів від споживачів та платників податків на

підтримку сільськогосподарських товаровиробників у результаті здійснення державної політики підтримки, незалежно від її сутності, цілей та впливу на обсяги виробництва чи прибутки сільськогосподарських підприємств. Цей показник визначають шляхом відношення PSE в грошовому виразі до суми валової виручки сільськогосподарських товаровиробників у внутрішніх цінах і бюджетних трансфертів виробників [4, с. 8].

Порівняно високу державну фінансову підтримку аграрному сектору економіки надають: Японія (47-55 %); Канада (21-15 %); країни ЄС – 19 (25-35 %). Україна належить до групи країн з відносним показником PSE менше 5 %, що свідчить про досить низький рівень підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Заслугує на увагу досвід Канади, яка до запровадження широкомасштабних реформ у сільському господарстві за три роки (1999 – 2001 рр.) надавала порівняно найнижчий рівень державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників у зіставленні із країнами OECD. Водночас після запровадження (у кінці 2003 р.) рекомендацій програми аграрної політики під назвою «Основи аграрної політики», Канада збільшила фінансування аграрного сектору за програмою до 1,8 млрд канадських доларів на рік, що дало змогу АПК Канади вийти у лідери міжнародної конкуренції, домогтися безпеки харчових продуктів, інновацій у сільськогосподарському виробництві та охороні довкілля [4, с. 8].

Галузі сільського господарства є основою для створення продовольчої безпеки держави і стабільної роботи харчової промисловості, а також забезпечення добробуту селян та всього населення, а тому в усіх країнах світу здійснюють їх підтримку. Для оцінки рівня державної підтримки сільського господарства використовують багато різних методичних підходів.

Світова практика перевагу надає аналізу і зіставленню обсягів і форм підтримки за показником рівня сукупної підтримки сільського господарства (у англійській інтерпретації Total support estimate - TSE) за методологією Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD). Цей показник (TSE) містить підтримку виробників (PSE), споживачів (CSE) та загальних послуг (GSSE), тобто вимірює загальні витрати сільського господарства (за показниками PSE, GSSE і трансфертів від платників податків споживачам у CSE).

На основі діючої методології OECD, автором розраховано показники сукупної підтримки сільського господарства (TSE) та її складової – підтримки виробників (PSE) в окремих країнах світу за 2000-2017 роки (табл. 3).

Таблиця 1. Динаміка обсягів державної підтримки сільського господарства в Україні за 2007-2012 рр. тис. грн

Показники	Роки						2012 р. у % до	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007 р.	2011 р.
	Отримано коштів за рахунок бюджетних дотацій – всього, у тому числі:	2569418,9	3022401,7	666691,7	1831282,4	683956,7	685752,0	26,7
Для підтримки виробництва продукції рослинництва, із них:								
озимих зернових культур,	448456,9	413927,1	16715,3	15406,2	14631,9	21764,5	4,9	148,7
у т. ч. пшениці	326043,4	341573,9	12099,0	11664,9	9720,4	13323,3	4,1	137,1
ярих зернових та зернобобових культур	113595,6	188710,3	6043,2	10714,8	2487,5	1902,4	0,8	76,5
у т. ч.:								
пшениці	24344,6	16841,7	428,2	406,4	393,7	71,8	0,3	18,2
ріпаку (озимого і ярого)	24013,9	5650,2	2590,7	225,2	371,7	178,4	0,7	48,0
льону -довгунця	5940,9	2562,0	-	471,4	-	84,0	1,4	-
конопель	99,8	-	-	-	-	-	-	-
для розвитку тваринництва	940042,3	1172594,9	196643,5	264914,7	91522,6	427143,8	45,4	466,7
у т. ч.:								
за велику рогату худобу	237897,0	238278,3	78853,0	47354,7	33485,9	71938,5	30,2	214,8
свиней	219481,5	286531,7	24449,1	47675,9	4448,1	114467,9	52,2	2573,4
птицю всіх видів	353422,6	535917,8	22999,3	13302,7	4287,7	74,0	0,02	1,7
молоко	57270,8	45558,5	48054,5	60656,9	1784,7	227651,1	397,5	12755,7
інше	71970,4	66308,6	22287,6	95924,5	47116,2	13012,3	18,1	27,6

*За даними [1, с. 42; 2, с. 33].

Таблиця 2. Державна підтримка підприємств АПК за прийнятими урядовими програмами (2801030, 2801230, 2801350, 2801580) розвитку підприємництва в Україні на 2018 р., тис. грн

Області	2801030 – «Фінансова підтримка АПК» - здешевлення кредитів	2801230 «Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств»				2801350 - Розвиток садівництва, всього	2801540 - Розвиток молочно-м'ясного скотарства, всього	2801580 «Фінансова підтримка сілгоспвиробників» (технічне обладнання, машини)	Всього по усіх програмах державної підтримки
		всього	часткова компенсація вартості придбаної с/г-ї техніки і обладнання вирізняного виробництва	бюджетна субсидія на 1 га ріллі новоствореним фермерам	бюджетна субсидія на 1 га ріллі діючих фермерських господарств				
Вінницька	10389,0	19753,4	13171,4	1694,4	3139,8	55609,8	997578,9	114669,7	1198000,8
Волинська	18521,7	10838,3	2262,7	1489,7	5078,1	12421,7	66138,2	11426,1	119345,9
Дніпровська	8219,4	10179,4	5078,9	1923,5	2597,1	46518,3	75796,7	44317,7	185031,4
Донецька	2435,6	3463,5	1755,9	420,0	736,5	5061,1	22546,7	23085,3	56592,3
Житомирська	6978,5	4346,0	1937,0	1351,8	879,6	15718,6	68933,2	33014,8	128991,1
Закарпатська	321,3	3835,9	106,8	79,8	649,3	34165,8	11978,5	1217,7	51519,2
Запорізька	12412,2	8160,3	5923,8	703,5	697,8	2561,3	23061,9	48920,7	95116,4
Івано- Франківська	9474,1	3672,3	910,2	1533,5	677,0	9033,5	68944,3	5147,4	96271,6
Київська	19954,9	4709,9	3923,4	91,6	405,7	41723,8	118419,2	34734,6	219542,4
Кропивницька	7860,7	10539,1	8977,8	424,6	310,1	0,0	48459,4	37700,6	104559,8
Луганська	4755,5	4646,9	2853,0	576,8	835,8	36467,1	22804,4	39942,4	72149,2
Львівська	6314,0	8415,6	3020,4	1505,2	2717,8	10645,6	41459,2	13687,0	106343,0
Миколаївська	7722,1	13600,8	5219,9	2230,5	5436,7	11344,8	29796,4	58410,2	120175,1
Одеська	8292,1	12135,5	9004,0	761,4	1511,8	2024,1	25181,4	68274,6	125228,5
Полтавська	20548,6	14300,4	9871,5	1353,4	1480,5	710,6	77784,4	44181,8	158839,2
Рівненська	9147,2	4315,2	1885,3	540,9	1511,8	716,2	32374,0	15816,0	62363,0
Сумська	9431,1	7974,6	4690,1	1126,6	1618,4	11454,3	34902,3	56150,3	109174,5
Тернопільська	28639,5	7122,4	3135,2	889,5	1496,2	9641,8	90641,4	35431,1	173288,6
Харківська	10060,4	10182,1	4704,4	3179,9	1601,9	13123,7	76949,9	42717,9	149552,0
Херсонська	5761,9	9169,3	3618,5	1308,3	4109,0	34748,3	32089,0	37396,9	97540,8
Хмельницька	24760,6	10841,8	6334,2	1661,2	2075,7	5463,7	136326,6	46824,5	253501,8
Черкаська	19282,7	10354,9	5294,0	1739,9	2026,0	29916,7	140348,4	34351,0	209800,7
Чернівецька	6764,7	3302,6	2616,8	273,5	378,0	2595,6	12443,9	8149,6	60577,5
Чернігівська	7865,3	8446,8	2642,4	1802,2	1075,7	3298,1	138336,4	57372,4	214616,5
Всього	265913,0	204306,9	108937,6	28661,6	43046,3	394964,5	2393294,8	912940,2	4171419,4

*За даними [7].

Таблиця 3. Динаміка рівня державної підтримки сільського господарства в країнах світу за методикою OECD, млн дол. США

Країни і показники	У середньому за роки:					
	2000-2002	2003-2005	2006-2008	2009-2011	2012-2014	2015-2017
Австралія						
Загальна оцінка підтримки (TSE)	1051,4	1395,8	2082,8	2025,2	2259,0	1721,6
у т.ч. оцінка підтримки виробників (PSE)	857,9	953,3	1527,2	1249,1	1070,7	790,5
Канада						
Загальна оцінка підтримки (TSE)	5651,8	7586,2	8043,4	9314,2	7953,4	6088,0
у т.ч. оцінка підтримки виробників (PSE)	4329,5	5757,9	5910,6	7063,5	5729,1	4369,4
США						
Загальна оцінка підтримки (TSE)	72735,9	70644,5	67562,9	80461,9	90565,6	94082,6
у т.ч. оцінка підтримки виробників (PSE)	46480,0	39319,7	30729,0	31664,3	35204,4	38105,2
Країни ЄС - 28						
Загальна оцінка підтримки (TSE)	100666,7	142774,7	148402,8	130329,9	130500,4	108302,3
у т.ч. оцінка підтримки виробників (PSE)	88693,6	122377,1	129994,8	112981,5	113846,2	96095,9
Китай						
Загальна оцінка підтримки (TSE)	26259,8	41771,1	63771,9	121544,6	233323,3	263479,1
у т.ч. оцінка підтримки виробників (PSE)	14273,9	28153,5	46435,5	99588,6	201874,0	224112,1
Казахстан						
Загальна оцінка підтримки (TSE)	427,9	375,9	817,0	1910,6	1760,1	1516,5
у т.ч. оцінка підтримки виробників (PSE)	360,2	262,9	619,5	1544,6	2067,7	743,4
Росія						
Загальна оцінка підтримки (TSE)	2814,4	7669,1	16815,8	19319,1	16892,8	11614,4
у т.ч. оцінка підтримки виробників (PSE)	2105,4	6581,8	13503,0	15369,1	13538,6	9987,1
Україна						
Загальна оцінка підтримки (TSE)	347,6	1181,3	1914,7	1582,0	-1041,8	-1991,1
у т.ч. оцінка підтримки виробників (PSE)	214,1	782,5	1284,6	990,6	-1586,9	-2112,1

*Розраховано автором на основі [8; 17].

Як видно з таблиці, порівняно найвищий рівень державної підтримки отримало сільське господарство (TSE) та безпосередньо виробники (PSE) у країнах ЄС, США та Китаю. При цьому за весь аналізований період у країнах ЄС та США абсолютний обсяг підтримки за показниками (TSE) і (PSE) був стабільний і на високому рівні з поступовим збільшенням. Так у ЄС і США сукупна державна підтримка сільського господарства (TSE) в середньому за 2015 – 2017 рр. становила відповідно 108,3 та 94,1 млрд дол. США, що на 7,6 % і 29,3 % більше у зіставленні із 2000 – 2002 рр.

У Китаї державну підтримку сільського господарства і виробників агропродукції суттєво збільшили у 2009 – 2011 рр. відповідно до 121,5 млрд і 99,6 млрд доларів США із поступовим зростанням відповідно до 263,5 млрд і 224,1 млрд доларів США в середньому за 2015 – 2017 рр., що у

2,2 раза більше. Отже, Китай став лідером у світі щодо державної підтримки розвитку сільського господарства.

Порівняно найменшу державну підтримку мають сільське господарство та сільгоспвиробники України. Це засвідчує про нагальну потребу вивчення передового світового досвіду з питань державної підтримки сільського господарства та прискорення розробки і запровадження інноваційних форм і методів підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції на світовому ринку.

Аналіз фахових джерел [3; 4; 8; 15] показав, що у світовій практиці використовуються різні моделі державної підтримки розвитку сільського господарства (табл. 4).

Таблиця 4. Ключові моделі підтримки сільського господарства, їхні переваги та недоліки для України

Модель підтримки сільського господарства	Переваги та перспективи	Недоліки та обмеження
Підтримка за рахунок прямих субсидій (ЕС-28)	<ul style="list-style-type: none"> – великі можливості контролю за агросектором та економікою загалом: гарантія достатнього внутрішнього рівня запасів та зменшення впливу сезонних цінових коливань поряд зі збільшенням фінансової стійкості ферм; – збільшення виробництва сприяє зниженню цін, що покращує добробут споживачів та робить споживчі товари доступнішими. 	<ul style="list-style-type: none"> – значне навантаження на бюджет, майже невідоме для країн, що розвиваються, та пов'язаний з цим значний рівень податкового навантаження; – загалом негативний вплив на економіку, що охоплює поступове зниження зайнятості, спотворення конкуренції на зовнішніх ринках, зниження продуктивності; – великі можливості для «шукачів ренти».
Заміна прямої підтримки страховим захистом (США)	<ul style="list-style-type: none"> – зниження ризику банкрутства та підвищення стійкості сільськогосподарських виробників до циклічних та сезонних коливань; створення гарантованого рівня доходів, що допомагає уникнути бідності. 	<ul style="list-style-type: none"> – нерівномірність розподілу страхової підтримки, отримання більшого розміру страхової винагороди більшими за розміром або обсягом виручки фермами; – проблема морального ризику, що не мотивує виробників вчасно реагувати на зовнішні обставини та збільшує схильність до невинного ризику
Відмова від прямої підтримки (Нова Зеландія)	<ul style="list-style-type: none"> – зниження державних витрат зменшує тиск на інвестиції та послаблює податкове навантаження; – значне підвищення продуктивності на рівні ферм; – витіснення менш ефективних галузей тими, що мають кращі фізико-географічні та кліматичні умови для розвитку; – витіснення експорту сировини експортом продукції з більшим рівнем доданої вартості. 	<ul style="list-style-type: none"> – зниження можливості контролю за сільським господарством; – короткострокові шоки для економіки та закриття значної кількості ферм; – непопулярність реформи серед фермерів та населення.
Кредитна підтримка (Канада)	<ul style="list-style-type: none"> – потенційне збільшення вартості обладнання на одну людину, збільшення ефективності використання ресурсів та продуктивності праці через поступове заміщення людської праці машинною; – підвищення попиту на висококваліфікованих працівників, що збільшує рівень їх заробітних плат, стимулює витрати в людський капітал, збільшує зацікавленість у набутті сільськогосподарських спеціальностей для молоді 	<ul style="list-style-type: none"> – потенційна концентрація боргів в агросекторі та збільшення державної частки на кредитних ринках; – скорочення попиту на малокваліфіковану та сезонну робочу силу, що знижує рівень добробуту сільського населення та сприяє більшим темпам урбанізації; – брак реальних результатів реформи в короткостроковому періоді.
Підтримка науково-дослідних робіт (Нідерланди)	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка власних наукових розробок, яка знижує імпорту технологій та збільшує виробництво продукції з високою часткою доданої вартості; – підвищення врожайності. 	<ul style="list-style-type: none"> – може зменшувати мотивацію до фінансування власних науково-дослідних робіт та розробок; – відсутність видимих результатів реформи в короткостроковому періоді.

*За даними [15, с. 22-23].

Як видно з таблиці, в країнах ЄС – 28 використовується на високому рівні пряма державна підтримка діяльності фермерських господарств. Вона дає змогу: здійснювати контроль за розвитком аграрного сектору; зменшити негативний вплив сезонних цінових коливань; поліпшити фінансову стійкість та конкурентоспроможність фермерських господарств. Однак модель країн ЄС – 28 щодо підтримки сільськогосподарських виробників на високому рівні використовувати в Україні практично нереально через значне навантаження на бюджет.

У США, замість прямої державної підтримки фермерських господарств, використовують страховий їх захист, що сприяє зниженню ризику банкрутства, підвищення фінансової стійкості до циклічних та сезонних коливань, створення гарантованого рівня доходів, необхідних для діяльності за принципом розширеного відтворення на інноваційній основі.

Проте американська модель підтримки сільгоспвиробників має низку недоліків, зокрема: нерівномірність розподілу страхової винагороди; більшу кількість винагороди отримують великі підприємства, що сприяє збільшенню чисельності великих і зменшенню малих підприємств; зниженню ефективності використання ресурсів та ін.

У Новій Зеландії, яка у 1983 р. пережила економічну кризу (рівень безробіття сягнув 7 %, рівень реального зростання ВВП зменшився до 1 %, а інфляція збільшилась до 20 %), провели реформування економіки АПК в напрямі повної переробки аграрної сировини та експорту тільки готової кінцевої продукції для споживання. У 1986 р. там було скасовано пряму державну підтримку агросектора, що дало змогу упродовж 30 років збільшити у чотири рази випуск валової сільськогосподарської продукції, подвоїти темп зростання продуктивності.

Нова Зеландія з населенням 4,7 млн осіб з 2016 р. стала відома не тільки як найбільший експортер харчової продукції, але і країна з найменшими бюджетними витратами на аграрний сектор економіки АПК [15, с. 18].

У Канаді модель державної підтримки працівників сільського господарства здійснюється на основі політики пільгового кредитування, яку країна використовує з 1959 року. Федеральний кредитний акт 1959 року та створений на його основі фонд «Farm credit corporation» зосередили вагому частку коштів та надали можливість сільськогосподарським виробникам брати довгострокові кредити на пільгових умовах.

Спрощений доступ до коштів сприяв суттєвому підвищенню рівня інноваційного техніко-технологічного забезпечення фермерських

господарств та ефективності їх функціонування, що дало змогу Канаді вийти у лідери щодо експорту аграрної продукції.

Недоліком канадської моделі підтримки сільського господарства є досить тривалий період (50 років) очікування ефективних результатів від товаровиробників та постійно зростаюча заборгованість підприємців перед державними кредиторами (банками).

Повчальною для України є модель підтримки, яка використовується у політиці Нідерландів шляхом звертання значної уваги на проведення наукових досліджень у галузях сільського господарства. Напрями проведення наукових досліджень, використання їх результатів та впровадження у виробництво координують спеціальні органи, які одержують державне фінансування та контролюються урядом. Держава через ці органи у 2015 р. профінансувала 60 % усіх наукових розробок Нідерландів. Така модель державної підтримки наукових досліджень сприяє запровадженню інноваційних технологій у галузях рослинництва і тваринництва, підвищення економічної ефективності функціонування сільського господарства.

Розглянуті вище моделі державної підтримки сільського господарства (табл. 4) були оцінені фахівцями А. Тарасенко і Д. Яблоновським [15, с.22-23] за такими ключовими чинниками: зростання продуктивності, збільшення інвестиційних потоків та вартості основних засобів на одного працівника, оптимізація державних витрат, зменшення державного боргу та податкового навантаження на економіку; справедлива конкуренція без державної допомоги окремим підприємствам та висока ринкова концентрація на ринках без природних монополій; цінова стабільність, зниження впливу сезонних та циклічних коливань на виробників та споживачів продукції; фінансова стабільність, зниження впливу фінансових шоків, запобігання масовій неплатоспроможності підприємств та значній заборгованості держави.

Вказані чинники дослідники [15, с. 22] проранжували за їхнім впливом на економічне зростання, що дало змогу визначити оцінку і встановити рейтинг кожної із досліджуваних моделей підтримки сільського господарства (табл. 5).

Як видно з таблиці, найкращі за рейтингом є науково-дослідна підтримка Нідерландів та відмова від будь-якої підтримки, що практикує Нова Зеландія.

Вважаємо, що на перехідний період розвитку науково-дослідної підтримки сільського господарства в Україні доцільно використовувати досвід Канади (за рейтингом має 0,95 бала – третє місце) – кредитну підтримку насамперед дрібних фермерських господарств.

Таблиця 5. Рейтинг міжнародних моделей державної підтримки сільського господарства

№ п/п	Модель державної підтримки сільського господарства	Значення рейтингу, балів
1.	Відмова від підтримки – Нова Зеландія та науково-дослідна підтримка - Нідерланди	1,0
2.	Кредитна підтримка - Канада	0,95
3.	Страхова підтримка – США	0,24
4.	Пряма підтримка – країни ЄС	0,05

*За даними [15, с. 23].

Модель прямої підтримки в країнах ЄС, яку використовує Україна, є малоефективна для досягнення сталого розвитку економіки сільськогосподарських підприємств.

Ми погоджуємось із думкою фахівців А. Тарасенко, Д. Яблонівським [15], що відмова від прямих субсидій та підтримка науково-дослідної діяльності в сільському господарстві України сприятиме прискоренню темпів економічного зростання аграрного сектора.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Для стабілізації економіки сільського господарства та розвитку ринку зерна в Україні необхідно: посилити державне регулювання виробництва й збуту аграрної продукції у напрямі виконання контрактів і квот продажу соціально важливих видів продукції (гречка, горох, просо, цукрові буряки, молоко тощо), оскільки значна частина великих підприємств за останні роки не виробляють названу вище продукцію; визначити

напрями та порядок державної інноваційної підтримки науково-дослідної діяльності у складових АПК; налагодити виробництво вітчизняних інноваційних основних техніко-технологічних засобів (комбайни, трактори, сівалки, жатки, культиватори тощо), які мають високі економічно-соціальні та екологічні параметри; удосконалити підготовку висококваліфікованих кадрів масових професій (трактористи, комбайнери та ін.) та фахівців вищої школи (агрономів, економістів, бухгалтерів, менеджерів тощо); поліпшити виробничу інфраструктуру: в сільгосппідприємствах, приймальних пунктах аграрної сировини, переробних підприємствах; активізувати державну підтримку сталого розвитку фермерських дрібних і середніх господарств, використовуючи модель підтримки науково-дослідних робіт (Нідерланди) та кредитної підтримки (Канада) – на період становлення досвіду Нідерландів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [Воскобійник Ю. П., Шпикуляк О. Г., Камінський І. В. та ін.]; за ред. Ю. П. Воскобійника. Київ: ННЦ ІАЕ, 2011. 355 с.
- Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [Шпичак О. М., Воскобійник Ю. П., Шпикуляк О. Г., та ін.]; за ред. Ю. П. Воскобійника. Київ: ННЦ ІАЕ, 2013. 440 с.
- Давиденко М. М., Буряк А. В., Скрипник Г. О. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектора економіки України: монографія. Київ: Компрінт, 2017. 388 с.
- Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія [Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т., Скупий В. М. та ін.]; за ред. М. Я. Дем'яненка. Київ: ННЦ, ІАЕ, 2011. 372 с.
- Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області. Статистичний бюлетень. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2010-2014 рр. Тернопіль: 2011-2015 рр. 60 с.
- Жидяк О. Р. Державна підтримка інноваційної діяльності підприємств аграрної сфери. *Інноваційна економіка*. 2013. № 1 [39]. С. 80-83.
- Інформація щодо державної фінансової підтримки суб'єктів господарювання АПК по Україні у 2018 році. URL: http://minagro.gov.ua/uk/support_apk.
- Кернасук Ю. В. Світовий досвід державної підтримки агробізнесу. *Агробізнес сьогодні*. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichny-i-hektar/item/7931-svitovyi-dosvid-derzhavnoi-pidtrymky-ahrobiznesu.html>.
- Корецький М. Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці: монографія. Київ: Вид-во УАДУ, 2009. 260 с.
- Мазур Ю. В. Державна підтримка АПК України: суть, значення та сучасний стан. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7. С. 128-135.

www.econa.org.ua

11. Могильний О. М. Регулювання аграрної сфери: монографія. Ужгород: ІВА, 2005. 400 с.
12. Назаренко Г. В. Державна підтримка зернового ринку як перспективного джерела економічного зростання. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск № 7. С. 107-113.
13. Радченко О. Державна підтримка сільського господарства України в період системних реформ. *Економічний дискурс*. 2016. Випуск 2. С. 42-53.
14. Радченко О. Д. Механізм та інструменти підтримки сільського господарства згідно з бюджетом на 2017 рік. *Агробізнес сьогодні*. URL: <http://agro-business.com.ua/.../1774-mekhanizm-ta-instrumenty-pidtrymky-silskoho-hospodarstva-zhidno-z-biudzhetoм-na-2017-rik.html>.
15. Тарасенко А., Яблоновський Д. Яка модель субсидіювання аграрного сектора потрібна Україні. Центр економічної стратегії, 2018. 24 с.
16. Фінанси агропромислового виробництва: навчальний посібник / За ред. Пархомця М. К. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 404 с.
17. Agricultural support estimates (Edition 2018). [Electronic resource]. Retrieved from: https://www.oecd-library.org/agriculture-and-food/data/oecd/oecd-agriculture-statistics_agr-data-en.

REFERENCES

1. Voskobiinyk, Yu. P., & Shpykuliak, O. H., & Kaminskyi, I. V. (2011). *Vytraty ta efektyvnist vyrobnytstva produktsii v silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Costs and efficiency of production at agricultural enterprises (monitoring)]*. Kyiv: NNTs IAE [in Ukrainian].
2. Shpychak, O. M., & Voskobiinyk, Yu. P., & Shpykuliak, O. H. (2013). *Vytraty ta efektyvnist vyrobnytstva produktsii v silskohospodarskykh pidpriemstvakh (monitorynh) [Costs and efficiency of production in agricultural enterprises (monitoring)]*. Kyiv: NNTs IAE [in Ukrainian].
3. Davydenko, M. M., & Buriak, A. V., & Skrypnyk, H. O. (2017). *Investytsiine zabezpechennia rozvytku ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy [Investment provision of development of agrarian sector of economy of Ukraine]*. Kyiv: Kompyrynt [in Ukrainian].
4. Demianenko M. Ya., & Sabluk P. T., & Skupyi V. M. (2011). *Derzhavna polityka finansovoi pidtrymky rozvytku ahrarnoho sektoru APK [State policy of financial support to the development of agrarian sector of agroindustrial complex]*. Kyiv: NNTs, IAE [in Ukrainian].
5. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Holovne upravlinnia statystyky u Ternopils'kii oblasti. Statystychnyi biuleten. Osnovni ekonomichni pokaznyky roboty silskohospodarskykh pidpriemstv za 2010-2014 rr. [State Statistics Service of Ukraine. The Main Department of Statistics in the Ternopil Oblast. Statistical bulletin. Main economic indicators of agricultural enterprises for 2010-2014]*. (2015). Ternopil [in Ukrainian].
6. Zhydiak, O. R. (2013). *Derzhavna pidtrymka innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv ahrarnoi sfery [State support of innovative activity of enterprises of agrarian sphere]. Innovatsiina ekonomika – Innovative economy, 1 [39], 80-83 [in Ukrainian]*.
7. *Informatsiia shchodo derzhavnoi finansovoi pidtrymky subiektiv hospodariuvannia APK po Ukraini u 2018 rotsi [Information on state financial support of enterprises of agrarian and industrial complex in Ukraine in 2018]*. Retrieved from: http://minagro.gov.ua/uk/support_apk [in Ukrainian].
8. Kernasiuk, Yu. V. (2016). *Svitovyi dosvid derzhavnoi pidtrymky ahrobiznesu [World experience of state support for agribusiness]. Ahrobiznes sohodni – Agribusiness today*. Retrieved from: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/7931-svitovyi-dosvid-derzhavnoi-pidtrymky-ahrobiznesu.html> [in Ukrainian].
9. Koretskyi, M. Kh. (2009). *Derzhavne rehuliuвання ahrarnoi sfery u rynkovii ekonomitsi [State regulation of the agrarian sphere in a market economy]*. Kyiv: Vyd-vo UADU [in Ukrainian].
10. Mazur, Yu. V. (2017). *Derzhavna pidtrymka APK Ukrainy: sut, znachennia ta suchasnyi stan [State support of Ukrainian agro-industrial complex: essence, significance and current state]. Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice, 7, 128-135 [in Ukrainian]*.
11. Mohylnyi, O. M. (2005). *Rehuliuвання ahrarnoi sfery [Regulation of the agrarian sphere]*. Uzhhorod: IVA [in Ukrainian].
12. Nazarenko, H. V. (2016). *Derzhavna pidtrymka zernovoho rynku yak perspektyvnoho dzherela ekonomichnoho zrostantia [State support of the grain market as a perspective source of economic growth]*. *Ekonomika i suspilstvo – Economics and Society, 7, 107-113 [in Ukrainian]*.
13. Radchenko, O. (2016). *Derzhavna pidtrymka silskoho gospodarstva Ukrainy v period systemnykh reform [State support of agriculture of Ukraine during the period of systemic reforms]. Ekonomichnyi dyskurs – Economic discourse, 2, 42-53 [in Ukrainian]*.
14. Radchenko, O. D. (2017). *Mekhanizm ta instrumenty pidtrymky silskoho gospodarstva zghidno z biudzhetoм na 2017 rik [Mechanism and tools of agricultural support according to the budget for 2017]. Ahrobiznes sohodni – Agribusiness today*. Retrieved from: <http://agro-business.com.ua/.../1774-mekhanizm-ta-instrumenty-pidtrymky-silskoho-hospodarstva-zhidno-z-biudzhetoм-na-2017-rik.html> [in Ukrainian].
15. Tarasenko, A., & Yablonovskiy, D. (2018). *Yaka model subsydiuvannia ahrarnoho sektora potribna Ukraini [What model of subsidization of the agrarian sector is needed for Ukraine]*. Tsentri ekonomichnoi stratehii [in Ukrainian].
16. Parkhomets, M. K., & Shkilniak, M. M., & Chorna, N. P., & Uniiat, L. M. (2015). *Finansy ahropromysloвого vyrobnytstva [Finance for Agricultural Production]*. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
17. *Agricultural support estimates*. (2018). Retrieved from: https://www.oecd-library.org/agriculture-and-food/data/oecd/oecd-agriculture-statistics_agr-data-en [in Ukrainian].